

6. HÁTTÉRTANULMÁNYOK

6.1 ANTAL ZSUZSANNA – BAKSA MÁTÉ: A MAGYAR KÖZGAZDASÁGI ÉS KERESKEDELMI OKTATÁS KEZDETEI

6.1.1 BEVEZETÉS

Jelen írásunk az OTKA által finanszírozott „*A magyar vezetés- és szervezéstudomány 20. századi fejlődése, nemzetközi és hazai társadalmi-gazdasági háttere*” címet viselő kutatás keretében végzett feltáró munkánk azon eredményeit sorakoztatja fel, amelyeket terjedelmi okokból nem foglalhattunk bele korábban elkészült tanulmányunkba. Mivel kutatásunk időbeli fókuszja a tágan értelmezett 20. század, alig térhettünk ki a magyarországi kereskedelmi, üzleti képzés korai gyökereire, noha ezen előzmények módszeres feldolgozása elengedhetetlen a későbbi felsőoktatás- és tudománytörténet megfelelő átlátásához.

Vizsgálódásaink során a figyelmünk középpontjában álló képzéstörténetet nem önmagában, hanem a társadalmi-gazdasági kontextus komplexitásában, nemzetközi kitekintéssel szemléltük, így a jobb megértés érdekében e munkánkban is igyekszünk érvényre juttatni ezen összefüggéseket. Kutatásunkhoz – amely a 18. századi kezdetektől a 19. század utolsó éveiben indult közgazdasági szakma megalapítását zászlajára tűző társadalmi mozgalom közötti időtávot fogja át – elsősorban másodlagos forrásokat, beszámolókat, történeti visszatekintéseket és emlékkönyveket használtunk fel, különös tekintettel Szögi László és Zsidi Vilmos rendszerező munkáira.

6.1.2 A KÖZGAZDASÁGI-KERESKEDELMI KÉPZÉS 18. SZÁZADI KEZDETEI

Az ipari forradalmat megelőzően elsősorban az államigazgatásban elfoglalt pozíciók, másodsorban pedig a mezőgazdasági nagybirtokok intézői állásai igényeltek valamilyen mértékű közgazdasági ismereteket. A Habsburg Birodalomban a 18. század elejétől fogva oktattak *kameralisztikát*, a korban használt latinus megnevezéssel: politico-cameralist. E stúdium magában foglalta a kereskedelmi-gazdálkodási, a pénzügyi, valamint az igazgatási ismereteket, egyszóval mindent, amire egy akkori vezetőnek szüksége volt. Képviselői jártasak voltak továbbá az államtanban és a politikában (Polizeiwissenschaft), hiszen különböző szinteken részt vettek a birodalom irányításában. Ha tehát az újkori közgazdasági, kereskedelmi, vezetői ismeretek kezdeteit vizsgáljuk, okvetlenül a kameralisztika tárgyához kell visszanyúlnunk, amit ugyanakkor a közigazgatás-tudomány is saját előképének tekint. (Szögi, 1995)

A század második felében a birodalom felvilágosult uralkodói felismerték, hogy az államnak érdeke, s egyszersmind feladata is annak biztosítása, hogy polgárai olyan hasznos és gyakorlati ismereteket sajátítsanak el, amelyekkel önmaguk, ezenközben pedig az ország gyarapodását szolgálhatják. E felismerés vezetett az 1777-es Ratio Educationis címet viselő királyi rendelet kiadásához – egyúttal idomulva a változások nemzetközi irányához. Az 1770-es években ugyanis Európa-szerte nyíltak reál-

főiskolák: az 1768-ban alapított hamburgi Handelsakademie mintájára a bécsi Realhandlungsakademie 1770-ben, majd több hasonló a birodalom különböző pontjain. E szakfőiskolák többnyire kétéves közgazdasági-kereskedelmi, illetve műszaki képzést nyújtottak, s e két terület csak később, az iparosodás kezdetén vált külön. (Szögi, 1995)

Az első hasonló magyarországi iskolák egyike az 1763-ban alapított szenci Collegium Oeconomicum és szintén ebben az évben létrehozott selmebányai akadémia. A Collegium megalapításának nemes célját gróf Esterházy Ferenc 20.000 forintos alapítvánnyal és szenci kastélyának felajánlásával támogatta, ezzel egészítve ki a királynő által adományozott taneszközöket, könyveket és ösztöndíjakat. A kamarális iskolaként működő kollégiumot a piarista rend öt professzora vezette, a tanítás pedig az ekkor hazánkban szokásos latin helyett a modernebb, összbirodalmi célok is szolgáló tartó német nyelven folyt. (Mihalik, Szögi, & Zsidi, 2004)

Az iskola diákjai matematikát, számviteltant, kettős könyvvitelt, pénzügyi ismereteket, államgazdaságtant és levelezési stílust tanultak. A tárgyak felsorolásából jól látható, hogy a képzés célja az állami és üzleti ismeretekkel egyaránt felfegyverzett szakemberek kinevelése volt. (Fináczy, 1901) A Collegium épülete 1766-ban leégett, így az iskola a piarista rend tatai rendházába költözött át, ahol még 1780-ig működött. Bár az intézmény nem volt hosszú életű, hagyományteremtőként mégis fontos fejezete a magyar közgazdasági oktatás történetének. (Fináczy, 1899)

6.1.3 KÖZGAZDASÁGI-KERESKEDELMI KÉPZÉS AZ IPAROSODÁS ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN

A 19. század fordulóján az iparosodó birodalom több városában – elsősorban az e téren előrehaladottabb örökös tartományokban – nyíltak politechnikumok (Prága, 1806; Bécs, 1815). A bécsi Politechnikum kereskedelmi-közgazdasági tagozatának diákjai üzleti és kereskedelmi stílustant, kereskedelemtudományt, kereskedelmi és váltójogot, kereskedelmi számtant, üzleti könyvvitelt, kereskedelmi földrajzot, kereskedelemtörténetet, valamint áruismeretet tanultak, mindezt heti huszonöt órában. Az ipari fejlődés előrehaladtával azonban a politechnikumok műszaki-mérnöki képzési iránya lassanként meghatározóbbá vált, így a kereskedelmi tagozatok esetenként háttérbe szorultak. (Szögi, 1995)

Mindeközben a 19. század első évtizedeiben nem gyökeresedett meg hasonló gyakorlati szemléletű kereskedelmi oktatás. Ennek hátterében több tényező együttes hatása állt, ezek a következők: (Szögi, 1995)

1. A magyar arisztokrácia nagybirtok-tulajdonosi léte miatt elsősorban a mezőgazdasági, illetve birtokigazgatási ismeretekre helyeződött hangsúly.
2. Az állami vezetés mindenekelőtt az akkori igények kielégítésére alkalmas infrastruktúra kiépítését tartotta fontos feladatának (lecsapolások, folyószabályozások, hidak, vasutak stb.), ehhez mérnökökre volt szüksége.
3. A bécsi udvar nem törekedett a magyar területek feltétlen iparosítására, helyette az ausztriai és cseh üzemek felvevőpiacának szerepét szánta nekik, így igényelte közgazdasági-kereskedelmi végzettségű magyar szakemberek kiképzését.

További fontos adalék a helyzet megértéséhez, hogy a vizsgált korszak társadalmi munkamegosztására jellemző volt, hogy egy mesterség egy-egy etnikumhoz és vallási felekezethez tartozott. Mivel pedig a kereskedői pálya többnyire a görög,

örmény, szász vagy zsidó családok osztályrésze volt, egyfelől nem szerepelt a magas presztízsű szakmák között, másfelől a szakemberek iránti kereslet mértéke nem indokolta a status quo felbolydítását.

Írásunkban a korabeli elnevezésmódot követve eddig is és ez után is közgazdasági-kereskedelmi képzésről beszélünk, noha – ahogyan az oktatott tárgyak felsorolásából kitűnt – egyszerű kereskedelmi ismereteknél többről volt szó, valójában az akkori üzleti életbeli jártasságot jelentette, amit mai szóhasználattal gazdálkodástudománynak neveznénk. Műhelytanulmányunk soron következő részeiben külön-külön mutatjuk be e képzés elméleti-egyetemi és gyakorlati-akadémiai fejlődésének történetét, hiszen – részben a már ismert okok miatt, részben pedig a korszak tudományos szemléletéből adódóan – e kettő a valóságban is különváltan alakult.

6.1.4 A KÖZGAZDASÁGI-KERESKEDELMI KÉPZÉS EGYETEMI HAGYOMÁNYAI

A vizsgált stúdium gyökereként számon tartott kamerális tudományok oktatásának érdekében Mária Terézia már 1769-ben tanszéket hozott létre az akkor még Nagyszombaton működő tudományegyetemen. A Studium Politico-Camerale elnevezésű katedra Sonnenfels 1763-ban létrehozott híres bécsi tanszékének mintájára állt fel, és 1777-ig működött az egyetem Bölcsészeti Karán, majd az egyetemi reformok során átkerült a tartalmilag is közelebb álló Jogi Karra, ahol 1848-ig működött ezen a néven. A politikai-kameralisztikai tudományok tanszéke államigazgatási, pénzügytani, közgazdaságtani, illetve kereskedelmi- és váltójojtani témájú tárgyakat oktatott. (Szögi, 1995)

A Ferenc császár által kiadott 1806-os második Ratio Educationis után az intézmény kameralisztika tanszék néven működött tovább, közigazgatástan (politia), nemzetgazdaságtan (scientia commercii) és pénzügytan (re aëria) tárgycsoportokat oktatva. 1848-tól kezdve a kameralisztika elnevezést felváltotta a közgazdaságtan és pénzügytan, majd a kiegyezést követően további két tanszék (közigazgatás-tani; kereskedelem és váltójoji) jött létre a közgazdasági témájú tárgyak oktatására. Bár fontos látnunk, hogy a tudományegyetem jogi karán vannak előzményei a közgazdasági képzésnek – ez később az önálló közgazdasági egyetem létrehozásáról folytatott vita során érvként is előkerült – e tárgyak erős elméleti jellegük miatt csupán csekély figyelemre tartottak számot, ráadásul semmilyen segítséget nem adtak gyakorlati szakemberek kiképzéséhez. (Szögi, 1995)

A reformkori politikai közbeszédet majdnem annyira foglalkoztatta egy a bécsihez hasonló budapesti politechnikum megalapításának gondolata, mint a 20. század első évtizedeiben a felsőfokú közgazdasági képzés létrehozásának ügye. Vállas Antal matematikus, majd Mednyánszky Alajos a Helytartótanács tisztviselője is kidolgoztak terveket az új főiskolára vonatkozóan. A különböző késleltető politikai okok és érdekek ellenére 1846-ra megalakult az új intézmény József Ipartanoda néven. (Szögi & Zsidi, 1994) Az új iskolába kinevezett kilenc tanárhoz rendelt kilenc tanszék közül három foglalkozott közgazdasági-kereskedelmi témákkal:

- Általános és kereskedelmi számvetés, könyvvitel, számvevőtan
- Természetrajz, áruismeret, kereskedelmi földleírás
- Kereskedelem tan, iparüzleti írásmód, német nyelv

Az Ipartanodába jelentkező diákok egy egyéves előkészítő osztály elvégzését követően három kétéves tagozat közül választhattak, amelyek közül az egyik kereskedelmi képzést nyújtott. A tanulók az első évfolyamon kereskedéstant, kereskedési számolástant, természetmennyi áruk ismeretét, valamint kereskedelmi földleírást hallgattak, majd a második évfolyamon a kereskedelmi írásmóddal, a kereskedelmi könyvvitelrel és a váltójoggal ismerkedtek meg.

Összességében azonban az Ipartanoda sem tudta kielégíteni a közgazdasági-kereskedelmi képzéssel kapcsolatos igényeket, mivel az oktatás színvonala nem volt elég magas a gazdaságban mutatkozó igényekhez képest. E csalódottságot jól mutatja, hogy míg 1847-ben tizenkilencen iratkoztak be a technikai tagozatra, csupán négy fő választotta a kereskedelmi szaktárgyakat. Tették ezt annak ellenére, hogy az Ipartanoda ez utóbbi tagozat időbeosztását alakította a leginkább lazává és rugalmassá, hogy a valós igényeknek megfelelően a diákok iskola mellett dolgozhassanak, más tagozat óráira is bejárhassanak, vagy nyelveket tanulhassanak. Korabeli vélemények szerint a népszerűtlenség egyik oka lehetett az Ipartanoda budai várhegyi elhelyezése, majdnem egy óra távolságra a kereskedelem pesti központjától. Javasolták, hogy „a Műegyetem kikerüljön a reája nézve minden esetre rossz hatású légkörből”, és áttelepüljön „nemzeti iparunk és forgalmunk metropoljába” (Szögi, 1995)

1863 és 1871 között külön közgazdasági osztály működött kereskedők és mezőgazdák számára, kétéves képzési idővel. A műegyetemi oktatásban olyan nagynevű, nemzetközileg is elismert tudósok vettek részt, mint Kautz Gyula, Gerlóczy Gyula vagy Hunfalvy János. Ennek ellenére a kiegyezés utáni egyetemi reform során a közgazdasági osztály megszűnt, a tantárgyak visszakerültek az egyetemes osztályra, s így a képzés elveszítette felsőfokú jellegét. A döntés hátterében a műszaki tudományok sokkalta dinamikusabb fejlődése, illetve az ebből adódó differenciálódáshoz szükséges anyagi fedezet szűkössége, valamint a közgazdasági témájú tárgyak alacsony látogatottsága állt. Ahogyan egy országgyűlési képviselő beszédében is megjegyezte: a Műegyetemnek volt kereskedelmi osztálya, de a kereskedelmi osztálynak nem voltak hallgatói. Ennek ellenére a közgazdasági-kereskedelmi katedrák nem szűntek meg, szórványosan, egy-egy tárgy erejéig megmaradt az oktatás. (Mihalik et al., 2004, Mann, 1987)

6.1.5 A GYAKORLATI KERESKEDELMI OKTATÁS KEZDETEI

A közgazdasági-kereskedelmi képzés egyetemi előzményeinek ismertetése után rátérünk a gyakorlati oktatás néhány fontosabb hazai állomásának bemutatására. Fontos felismernünk, hogy a „kereskedelmi ismeretek” csupán a 19. század első évtizedeiben kezdtek a mai üzleti ismeretekhez részben hasonló értelmet nyerni. A kereskedői mesterség korábban apáról-fiúra szálló, céhes hagyományokkal rendelkező mesterség volt, s csak az ipari fejlődés évtizedeiben soroltattak a kereskedelem tárgykörébe a gazdasági élet tisztségviselői feladatainak ellátásához szükséges ismeretek.

Az 1699-ben alapított Pesti Polgári Kereskedelmi Testület korábban a mester kötelességévé tette, hogy inasát a kereskedelmi szakismeretek megtanulására szorítsa, a szaknyelv fogalmait oktassa, és négyévnyi vándoridőt írjon elő számára gyakorlat-

ként. A 18. század végén, a kamerális iskolák elterjedését követően a német származású kereskedő tanoncok többnyire Bécsben, míg a zsidó családok sarjai Prágában tanultak. A 19. század derekára Budapesten is számos kamarai testület működött (Pesti Izraelita Kereskedelmi Testület, Nagykereskedők Testülete, Iparegylet stb.), amelyek a közös érdekképviselet ellátásán kívül a szakma iránt érdeklődők oktatását is megszervezték. (Szávay, 1927)

Noha a 19. század első évtizedeiben már néhány szakkönyv is megjelent a gyakorlati tanulmányokat folytatók számára (pl. Kiss János [1804] magyar-német levelezőkönyve és Szarka József [1822] könyvviteli tankönyve), komoly előrelépést Bibanco Gyula Emmanuel kereskedelmi iskolája hozott. A sziléziai származású Bibanco, aki a kor kereskedelmi szakoktatásának egyik legjelentősebb szervező alakja, 1815-ben nyitotta meg első iskoláját Polytechnisches Institut néven, a bécsi Realhandlungsakademie és a hamburgi Handelsakademie mintájára. Már ekkor megjelent az a majd' száz évvel később, az önálló közgazdasági egyetemről folyó társadalmi vita idejében még mindig aktuális megállapítás, miszerint a hagyományos (jogi, hivatalnoki) pályák helyett a produktív (iparúzó, kereskedő, mérnök) szakmák irányába kellene terelni a fiatal pályakezdőket, az ország gazdasági teljesítményének, versenyképességének javítása érdekében. Ezen érvek vívhatták ki a Helytartótanács egyetértését is, amikor a Pesti Polgári Kereskedelmi Testülettel együtt felkarolták Bibanco munkáját, akinek így 1830-ban megnyílhatott német tannyelvű budapesti kereskedelmi magániskolája, amelyet 1841-ben bekövetkező halála után Hampel Antal folytatott. (Szögi, 1995)

6.1.6 A BUDAPESTI KERESKEDELMI AKADÉMIA

Appiano József, a Pester Lloyd elnöke 1856-ban tett javaslatot a Pesti Polgári Kereskedő Testület választmányi ülésén egy modern, felsőfokú kereskedelmi oktatást nyújtó intézmény létrehozására. A javaslatot sokan támogatták, ezért hamarosan egy bizottság alakult a tervek kidolgozására, amelynek tagjai között képviseltette magát a kereskedelmi elit (a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara képviselőjét például Rósa Lajos kamarai titkár látta el), valamint részt vettek benne a József Ipartanoda tanárai. Az iskola 1857-ben nyílt meg az említett hazai előzmények (Bibanco Gyula Emmanuel, 1830; Róser Miklós, 1853) és a lipcsei Öffentliche Handelslehrentalt mintájára. (Szávay, 1927)

A kezdetben Pester Handels-Akademie néven, majd 1873-tól Budapesti Kereskedelmi Akadémiaként ismertté vált intézmény azonban a kezdetekben nem tett eleget a felsőfokú képzőhely megteremtését célzó alapítói szándéknak, hiszen a kezdeti hároméves tanfolyam csupán középfokú ismereteket oktatott, német nyelven. Az angol, francia és olasz élőnyelvi tanórák mellett mennyiségtan, kereskedelmi számtan, általános és kereskedelmi földrajz, statisztika, könyvvitel, kereskedelmi és váltójog, tenger- és vámjog, nemzetgazdaságtan, áruismeret és technológia tárgyakkal ismerkedhettek meg az iskola diákjai. Egy millenniumi kiadású emlékkönyv tanúsága szerint a magániskolaként működő intézmény éves költsége megközelítőleg 17.000 forint volt, ebből 7.500 forintot tandíj formájában, további közel 10.000 forintot pedig a fenntartó intézmények adományából fedeztek. (Bricht, 1896)

Egy későbbi, az intézmény ötvenéves fennállásának alkalmából kiadott emlékkönyvből (Szuppán, 1907) megismerhető az akadémia alapítóinak névsora, akik között a gazdasági és a tudományos élet prominenseit, illetve számos bankot és gazdasági társaságot találunk – olyan nagylelkű mecénásokat, akik 2.000 koronánál magasabb összeggel járultak hozzá e nagyjelentőségű intézet megalapításához.

A műegyetemi közgazdasági-kereskedelmi képzés háttérbe szorulásával egy időben növekedett a Budapesti Kereskedelmi Akadémia jelentősége. Ez együtt járt a tanulói létszám és az oktatás színvonalának emelkedésével. A kiegyezés utáni években, Lewin Jakab igazgatósága alatt a tisztán gyakorlati képzés mellett előtérbe került az elméleti ismeretek oktatása. „Mert vele [Lewinnel] újra a szigorúbb, tudományosabb irány kerekedett felül. Az intézet értesítőjében adott programjában egész határozottan kimondta, hogy nem tanoncokat, hanem irodatisztekét és főnököket akarnak nevelni, s ennek következtében az általános műveltségen kívül mind az irodatiszteknek, mind a főnöknek szükséges tárgyak elsajátítására kell törekedni.” (Szuppán, 1907:82) Így az 1870-es évek elejétől az akadémia már valóban felsőfokú kereskedelmi képzést nyújtott a beiratkozott tanulóknak. Ezzel egyszersmind egy 1972-es kereskedelmi iskolákat és akadémiákat szabályozó rendelet kívánalmainak

A Kereskedelmi Akadémián 1889-ben érettségizettek állása 1896-ban és 1907-ben

Állás	1896	1907	Besorolás
nincs adat	7	6	
meghalt	5	9	
földbirtokos	1	2	<i>földbirtokos, gazdász</i>
gazdász	1		
tulajdonos	2	3	
cégfőnök	1	1	
cégtárs	3	7	
beltag	1	9	<i>cégtulajdonos</i>
kereskedő	2	2	
ügynök		1	
bizományos	1		
vezérigazgató		2	
igazgató		4	
cégvezető		7	
cégjegyző		1	
irodavezető		1	<i>vállalati vezető</i>
gazdi főnök		1	
penztárfőnök		1	
főtisztviselő		1	
titkár		1	
intéző	2	7	
gondnok			
főkönyvelő	2		
könyvelő	1		
penztáros	2		<i>tisztviselő</i>
levelező	3	4	
tőzsdeintéző	1		
tisztviselő	63	34	
külföldön	1	1	
cégnél	12	6	
szabadfoglalkozású	3	3	<i>szabadfoglalkozású & magánzó</i>
magánzó	1	1	
Összesen	116	116	

A Budapesti Kereskedelmi Akadémián végzetek állásai 1896-ban és 1907-ben.

(Forrás: Kövér György - *Keresztutak a gazdasági elitbe (almási Balogh Elemér és érdi Krausz Simon karriertörténete)*, 2001)

is eleget tett. Az egyre nagyobb presztízsű intézmény 1885-ben új épületbe költözött az V. kerületi Alkotmány utcába, jól felszerelt, modern termekkel és laborokkal biztosítva a színvonalas oktatást.

A különböző osztályok tanidejének és szerkezetének változása mellett a tantárgyi struktúra is átalakult. Az öt tantárgycsoport (közgazdaságtani, jogtudományi, földrajzi-technológiai, kereskedelmi és idegen nyelvi) közül csupán a számunkra legfontosabb két kategóriába tartozó tárgyakat közöljük (2. táblázat). Jól látható, hogy a kereskedelmi besorolású tárgyak többnyire üzleti, számviteli és vezetői ismereteket tartalmaztak, ezzel megerősítve korábban közölt megállapításunkat a kommerciális képzés korabeli jelentéséről.

2. táblázat: közgazdasági és kereskedelmi tárgyak (Szuppán [1907] alapján saját szerkesztés)

Közgazdasági tárgyak	Kereskedelmi tárgyak
A közgazdasági élet általános jelenségei és törvényei	Egyszerű és kettős könyvvitel
A közgazdasági élet különös jelenségei és törvényei	Könyvviteli praktikum
Kereskedelem és kereskedelmi politika	Számvitel az export- és importügyletek köréből
Pénzügytan	Áruüzleti praktikum
Közgazdasági szeminárium (aktuális kérdésekről)	Banktechnika és bankszámvitel
A közgazdaságokról és világgazdaságról	Kölcsönök törlesztése
A kereskedelmi és vámszerződések elmélete	Rt-i és szövetkezeti ügykezelés számviteli ellenőrzése
Modern kereskedelmi intézmények	Kereskedelmi levelezés
A gazdálkodó társadalom napi kérdései	Kereskedelmi számtan
Társadalomtan	Folyó számlák
Társadalompolitika	Árukereskedelem számítása és nemzetközi keresk.
Gazdasági statisztika	Bankügyletek számításai
A Magyar bir. és Ausztria közötti gazdasági viszony	Börzeügyletek
Vasúti díjszabás	Életbiztosítás technikája
Hajó-fuvarozási ügy	Biztosításiügyi adminisztráció és könyvvitel
Határvámok ismerete és kezelése	Valószínűségi számítás

Bricht és Szuppán idézett emlékkönyveinek végén hosszú felsorolás található az ott végzetek nevével és aktuális pozíciójukkal. Ezekből kiderül, hogy az Akadémián oklevelet szerzett szakemberek közül csaknem mindenki különböző állami vagy magán vállalatok vezető tisztségét töltötte be, esetleg önálló vállalkozást indított vagy kamarai, érdekképviseleti feladatokat vállalt. A két kötet összevetésével pedig arról is jó képet kaphatunk, milyen karrierutat jártak be az intézmény volt diákjai az 1896 és 1907 között eltelt évtizedben. Az 1888/89-es tanév végzettjei között meg-

találhatjuk Balogh Elemért is, a Hangya Szövetkezet későbbi vezérigazgatóját, az önálló közgazdasági egyetem ügyének egyik legfontosabb támogatóját.

Összességében elmondható, hogy a Budapesti Kereskedelmi Akadémia volt korának egyik legnagyobb jelentőségű gazdasági képzőhelye, ami fennállásának majdnem hetven esztendeje alatt figyelemre méltóan megőrizte a felhalmozódott szakmai tudást, oktatói gyakorlatot és üzleti szemléletmódot. Ez a fontos szellemi tőke az intézmény megszűnte után sem merült feledésbe, hiszen hozzájárult az ezt követően létrejött tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Kar akkoriban nemzetközi viszonylatban is kimagasló színvonalához.

6.1.7 A KELETI KERESKEDELMI AKADÉMIA

Végezetül a gyakorlati gazdasági képzés másik számottevő intézményét mutatjuk be: a Keleti Kereskedelmi Akadémiát. Először 1891-ben alakult Keleti Kereskedelmi Tanfolyam, elsősorban a balkáni és közel-keleti országok felé irányuló kereskedelemhez szükséges ismeretek oktatására. Az általános kereskedelmi tárgyakon kívül üzleti levelezésről és a célországok kultúrájáról is tanultak a tanfolyam hallgatói, akik ezek mellett nagy óraszámban vettek idegen nyelv órákat is. (Mihalik et al., 2004)

A tanfolyam olyan sikeres volt, hogy 1899-től kezdve önálló akadémiaként működött tovább. A megnyitóval egy időben a kereskedelmi miniszter körlevélben szólította meg a kereskedelmi kamarákat, arra kérve őket, hogy az itt végzetteket preferálják új munkatársak alkalmazásakor. A szomszédos országokkal folytatott élénk kereskedelem miatt óriási kereslet volt nyelveket beszélő, jól képzett szakemberekre, akik akár az egyes vállalatok vagy kamarák külföldi képviselőit is elláthatták.

A tanfolyam majd a későbbi akadémia igazgatója Kunos Ignác volt, a tanárok között pedig olyan tekintélyes neveket találhatunk, mint Vámbéry Ármin, Szende Gyula, Asbóth Oszkár, Germanus Gyula, Mahler Ede vagy Berinkey Dénes. Mind kiváló tudósok és oktatók voltak, akik biztosították, hogy az intézményben folyó képzés a lehető legmagasabb színvonalú maradjon. Ez a minőség és a gazdasági, gazdaságpolitikai célok által támasztott igények kielégítése miatt az akadémiát egyaránt támogatták a kereskedelmi vállalatok és a kormányzat.

E támogatás az intézmény ekkor igen ritkának mondható állami fenntartásában és a kiosztott miniszteri ösztöndíjakban is megnyilvánult, az utóbbiakkal élő tanulók elsősorban Romániában, a balkáni országokban és Kis-Ázsiában vehettek részt tanulmányúton. Zsidi Vilmos az ösztöndíjasokra vonatkozó 1896 és 1908 közötti gyűjtéséből megtudhatjuk, hogy a Keleti Kereskedelmi Akadémia diákjai egyenként mekkora támogatásban részesültek, és melyik városokban jártak. A megadott országok fővárosain kívül mások mellett Kairó, Toulouse, Buenos Aires, Genova, New York, London és Liverpool is szerepelt az úti célok között. (Zsidi, 1991)

6.1.8 ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatunk gondolatmenetében igyekeztünk az egyetemi és akadémiai, tehát az elméleti és gyakorlati képzés történetének jelentősebb momentumait bemutatni. E témában a felhasznált forrásokon kívül is számos kiváló és mélyreható munka létezik, írásunk célja ezért elsősorban az üzleti képzés korai előzményeinek tárgyyszerű bemutatása volt – azzal a szándékkal, hogy a közgazdasági képzés történetét, illetve a vezetés- és szervezéstudomány fejlődését tárgyaló tanulmányunkban közölt későbbi képzési tartalom előtörténetét csakúgy, mint az odáig vezető utat részletesebben bemutathassuk.

A külön-külön tárgyalt egyetemi és akadémiai-főiskolai képzés közötti szakadék az önálló Közgazdaságtudományi Kar létrejöttével megszűnt, hiszen az 1920-ban megnyílt felsőoktatási intézmény magába olvasztotta a Budapesti Kereskedelmi Akadémia és a Keleti Kereskedelmi Akadémia tagozatait, tárgyait és tanárait. Az 1934-ben létrehozott műegyetemi Közgazdaságtudományi Kar pedig már a korábbi műegyetemi képzés maradványait is magába foglalta, ezzel téve egységessé az egyetemi szintű közgazdasági oktatást. A Kar megalakulásával olyan integrált szellemi műhely jött létre, amely a 20. századi közgazdaságtani, üzemgazdaságtani, illetve vezetés- és szervezéstudományi kutatás és oktatás bázisául szolgált.

6.1.9 FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bricht, L. (1896). *A Budapesti Kereskedelmi Akadémia története alapításától 1895-ig* (p. 296). Budapest: Singer és Wolfner.
- Fináczy, E. (1899). *A gazdasági felsőbb szakoktatás kezdetei Mária Terézia alatt*. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, (6), 199–204.
- Fináczy, E. (1901). *Újabb adalékok a szempci kollégium történetéhez*. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, (8), 410–412.
- Mann, M. (Ed.). (1987). *Oktatáspolitikai koncepciók a dualizmus korából* (p. 269). Budapest: Tankönyvkiadó.
- Mihalik, I., Szögi, L., & Zsidi, V. (2004). *A Collegium Oeconomicumtól a Budapesti Corvinus Egyetemig*. In L. Szögi & V. Zsidi (Eds.), *A Budapesti Corvinus Egyetem Levéltára 1891-2001 (2004) : Repertórium* (pp. 5–36). Budapest: BCE Lvt.
- Szávay, G. (1927). *A magyar kamarai intézmény és a budapesti kamara története : 1850-1925* (p. 648). Budapest: BKIK.
- Szögi, L. (1995). *A közgazdasági képzés Magyarországon a Keleti Kereskedelmi Akadémia alapításáig*. In L. Szögi & V. Zsidi (Eds.), *Tanulmányok a magyarországi közgazdasági felsőoktatás történetéből : A "75 éve alakult az első Közgazdaságtudományi Kar Magyarországon" című tudományos konferencia előadásai* (pp. 5–47). Budapest: BKE.
- Szögi, L., & Zsidi, V. (1994). *Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem*. In L. Szögi (Ed.), *Hat évszázad magyar egyetemei és főiskolái* (p. 410). Budapest: Művel. és Közokt. Min.
- Szuppán, V. (Ed.). (1907). *A Budapesti Kereskedelmi Akadémia, 1857-1907 : Emlékkönyv az intézet fennállásának félszázados évfordulója alkalmából* (p. 248). Budapest: Budapesti Kereskedelmi Akadémia.
- Zsidi, V. (1991). *Magyar ösztöndíjasok és volt kereskedelmi főiskolai hallgatók keleten*. In J. M. Kiss (Ed.), *Tanulmányok a magyar felsőoktatás XIX-XX. századi történetéből* (pp. 71–103). Budapest: ELTE.